

VÍT LUCUK

Tíživá svědectví

Osudy lidí z Jesenicka, Šumperska, Javornicka, Zábřežska, Vidnavska,
Mohelnicka a Zlatohorska 1938 – 1989

Věnováno rodičům Rostislavovi a Jiřině

*Z výstavy Jiřího „Pupen“ Růžičky z Třebíče na undergroundovém festivalu na Tře-
mešku pořádaném v roce 1985 na narozeniny Antonína Mikšíka*

VÍT LUCUK

Tíživá svědectví

Osudy lidí z Jesenicka, Šumperska, Javornicka, Zábřežska,
Vidnavska, Mohelnicka a Zlatohorska
1938 – 1989

 veduta

2019

post...
bellum

└── lidé, co se ptají

PAMĚŤ NÁRODA

© Vít Lucuk

© Nakladatelství Pavel Ševčík - VEDUTA, Štíty

Úvodem

*V roce 2011 a 2015 vyšly moje knihy *Přežili svou dobu a Zapomenutí svědkové se vzpomínkami pamětníků z okresu Šumperk* a v roce 2016 kniha *Vzpomínky zůstaly, které se věnovala převážně pamětníkům z Jesenicka*. Tato publikace je v podstatě jejich volným pokračováním, v němž jsou zaznamenány neobyčejné příběhy lidí z obou těchto oblastí. Tentokrát jsem knihu rozdělil na dva díly, každý z nich je věnován jedné generaci pamětníků. Jsem historik z tohoto kraje, který studoval moderní dějiny, a zajímají mě všechna témata: veteráni z 2. světové války, účastníci domácího odboje, zkoumám téma holokaustu, objíždím volyňské Čechy, reemigranty, Němce, naslouchám bývalým politickým vězňům z doby komunismu, církevním osobnostem, disidentům nebo lidem kolem undergroundu.*

Jsem jeden z mnoha dokumentaristů občanského sdružení POST BELLUM (z lat. 'po válce'), kteří „sbírají“ vzpomínky. Natáčíme s pamětníky rozhovory a záznamy ukládáme na internetový portál Paměť národa. Z této sbírky, které říkáme Příběhy 20. století, vzniká stejnojmenný rozhlasový cyklus dokumentů. V archivu Českého rozhlasu si tak můžete poslechnout i několik příběhů zpracovaných v této publikaci. Dva díly tohoto pořadu byly věnovány Bronislavu Knápkovi a jeden Vladimíru Bernátovi.

V době od června 2016 do června 2019 jsem objel bezmála šedesát svých blízkých i vzdálených sousedů z Šumperska, Jesenicka, Javornicka, Zábřezska, Vidnavska, Mohelnicka a Zlatohorska a sepisoval jejich mnohahodinové záznamy vzpomínek, fotografoval, skenoval jejich soukromá fotoalba.

Často se mě lidé ptají: jací tedy jsme? Jací jsou lidé - obyvatelé našeho kraje? Odpovídám jednoduše: veselí, smutní, našťavaní i šťastní, podráždění, přátelští. Nevím, jestli jsme jiní než ostatní. Rozhodně jsme bohatí! Na příběhy. Žijí mezi námi lidé, kteří své životy umějí vyprávět, mají za sebou osudy strhující, dobrodružné, poučné, dojemné, ty, které ve vás vyvolají úzkost, touhu po odplatě (ta nám ovšem samozřejmě nepřísluší), veselé se šťastným koncem, bohužel ne vždy, tak jaký prostě život je.

I když jsem historik, nesnažím se v této knížce dojít k nějakým vědeckým závěrům. Šlo mi prostě o to, zaznamenat příběhy pamětníků. Nic víc, nic méně. Snažil jsem se co nejvíce o autentičnost výpovědí. Pamatujte tedy, že ve faktografických detailech mohou být vypravěči nepřesní, jde však o něco mnohem podstatnějšího – o osobní příběh, který nám tito lidé darovali. To důležité, osobní a intimní se prostě mnohdy ověřit nedá.

Příběhy, které si přečtete, jsou kruté, o smrti, strachu, bolesti, ale také o odvaze, vzdoru a statečnosti za totalitních režimů: nacismu a komunismu. Kdo z mé generace si umí něco podobného vůbec představit? Známe to jen z knížek a filmů. Pak se nedivte našemu překvapení: „Ono se to skutečně stalo!“

O všech událostech, se kterými se v knize setkáte, ať už je to období 2. světové války, komunismu, sovětské okupace..., si můžete přečíst tuny jiných publikací. A přesto ani jedna z nich nenabídne nic z toho, co přináší tato. Jde o jedinečné lidské osudy, je to kniha o zapomenutých hrdínech, o lidech, kteří se báli, nacházeli a ztráceli sílu, obětovali se za to, co si dnes tolik užíváme: svobodu, a se kterými jsem mluvil právě já.

Chytrí lidé tvrdí, že dějiny se opakují, když zapomeneme. A přitom žádný lidský příběh se žádnému ani nepodobá. Každý z nás je jedinečný. To je krása Paměti národa. Opakují se jen dějinné kulisy a to navíc tak, že si nejsem jistý, zda to vůbec dokážeme postřehnout. To bývá osudné.

Lidská paměť je zvláštní, to dobré zůstává, na zlé se zapomíná. Jsou ale věci, které z hlavy nikdy nedostanete, třeba válka, násilí, smrt blízkých, láska. Jistě je správné se zeptat: No a co? Co je nám po tom? Co mají tito lidé s námi společného, kromě toho, že žijí nebo donedávna žili mezi námi? Vlastně nic. Naše životy si žijeme a o svých sousedech nemusíme vědět zhora nic. Navíc vzpomínky se časem stávají legendami a historkami, kterým můžeme a nemusíme věřit. Děláme hroznou chybu, že se nezajímáme, koho to vlastně denně potkáváme, na ulici, v obchodě, v práci... Naši předkové to dobře věděli. Místo televize si vyprávěli, setkávali se, vzpomínali. To, co je podstatné, jsou totiž zkušenosti, které si právě vyprávěním předáváme. Mě tito vypravěči velmi rychle přesvědčili o jednom: o svobodu se snadno přijde, získat ji zpět strašně bolí. Jsem vděčný, že žiji v této době, a skrze tyto příběhy si své svobody vážím. Nadevše. Jsem vděčný těm, kteří mi ji vybojovali. Těm je tato kniha věnována.

Na závěr chci hlavně poděkovat všem těmto devětapadesáti lidem, kteří mi dali důvěru a svůj příběh mi vyprávěli, jakkoliv to pro ně nebylo jednoduché. Někteří z nich již nežijí. Možná jsem byl tedy poslední, kdo s nimi o jejich životě mluvil. Děkuji vám moc za chvíle s vámi.

Vít Lucuk

Erika Bednarská

Poslední obyvatelé

Scenérie, jež se vám vryje do srdce, zvláště když ji zalijí sluneční paprsky. Rozlehlé horské louky, v jejichž remízci jsou rozesety zbytky zdiva bývalých stavení. Jako zjevení působí jediný stojící dům na konci jedné z luk u lesa. Řeč je o zaniklé osadě Hraničky (německy Gränzdorf) a výměnku rodiny Schlegelovy, který je jediným hmotným pozůstatkem osady, v níž před válkou ve čtyřiceti domech žilo bezmála dvě stě obyvatel. Rodina Franze Schlegela zůstala a více než dvacet let v Hraničkách žila zcela osamoceně. Jednou z jeho dcer je právě Erika Bednarská, která spolu se sestrou Elvírou může jako poslední vyprávět o životě v této horské osadě.

Osada se vylidnila

Eriku Schlegelovou (později Bednarskou) přivedla na svět 18. února 1946 porodní bába ze čtyři kilometry vzdálených Nových Vilémovic. „*Tatínek vždycky vzpomínal, že se pro porodní bábu musel několik kilometrů brodit hlubokým sněhem,*“ dodává pamětnice, která se narodila jako nejmladší z pěti dětí rodičům Franzovi a Angele Schlegelovým. Její historka jen dokládá odlehlost Hraniček, jež se svou průměrnou nadmořskou výškou, jen o čtyři metry nižší než šest set metrů, řadily k nejvýše položeným sídlištím v regionu. Stály tehdy v Rychlebských horách hned u hranic s tehdejší Německem (od roku 1945 Polskem) a vedla do nich jen nebezpečná cesta a k nejbližší vesnici to místní měli čtyři kilometry přes les.

Osada vznikla v druhé polovině 18. století v místech staré kupecké cesty a před druhou světovou válkou v ní stála kaple sv. Jiří, jednotřídní škola, stanice finanční stráže, dva hostince (u Ruprechtů a u Veitů). Mimo členy finanční (pohraniční) stráže byli všichni místní obyvatelé německé národnosti. Kvůli drsným klimatickým podmínkám a nepřítisť úrodné půdě se většina místních hospodářů živila prací v lese.

V době narození pamětnice ale již probíhal odsun Němců, a tak se Hraničky zcela vylidnily. Zůstalo jen pět místních rodin (Schlegelovi, Schultzovi, Nitsche, Weidlichovi a Cehovi), které si na práce v lese vyžádal lesmistr z Petrovic Štulin. O dva roky později ale mimo Schlegelů musely v rámci rozptýlení zbylých neodsunutých Němců všechny rodiny do vnitrozemí. Schlegelovy tam neposlali jen proto, že měli

Erika Bednarská v roce 2017

Erika Bednarská (Schlegelová)

Rodina Schlegelová (poslední obyvatelé Hraniček)

Hraničky (Gränzdorf) před druhou světovou válkou

Svatební fotografie Eriky a Gintera Bednarských

Rodný dům Eriky Bednarské (Schlegelové) v Hraníčkách asi v roce 1960. Hlavní budova dnes již nestojí.

Rodiče František a Angela Schlegelovi s vnuky při zlaté svatbě

malé děti nevhodné na těžkou práci v zemědělství. V obci tak zůstali sami. Tyto čtyři rodiny si později zažádaly o dodatečný odchod do Německa, jenž jim povolili.

Noví osadníci do odlehlých Hraniček nepřicházeli a na podzim roku 1948 i Schlegelovi museli vesnici opustit. Úřady ji totiž určily k osídlení řeckými emigranty přechájecími ze své vlasti před občanskou válkou. Rodinu odstěhovali do přiděleného domu v šest kilometrů vzdálených Vojtovicích, který si nejprve celý opravili. „*Já si jen pamatuji, že ten dům pro mě byl taková velká černá díra,*“ vzpomíná pamětnice, které byly tehdy tři roky. První a již opravený dům ve Vojtovicích musela rodina opustit opět kvůli chystanému příchodu Řeků. Netrvalo dlouho a v květnu 1949 pro rodinu nastalo již třetí stěhování. Řeků nakonec přišlo méně, než se čekalo, a tak neosídlili ani Vojtovice, ani Hraničky. Na podzim roku 1949 se tak rodina vrátila zpět na své hospodářství. Otec ho předtím chodil pravidelně kontrolovat, a tak na rozdíl od ostatních budov nebylo kompletně vydrancované.

Neměla si s kým hrát

Devítičlenná rodina i s prarodiči pak v osadě žila v izolaci. Rodiče a později i starší sourozenci pracovali jako lesní dělníci. I dům stál deset metrů od lesa, který se tak stal důležitou součástí Eričina dětství. „*Vždycky navečer jsem se podívala z okna a páslí se tam jeleni a srnky. Ožírali nám brambory a obilí a museli jsme pole oplotit, aby nám tam něco zůstalo,*“ vzpomíná pamětnice. Právě hospodářství se stalo klíčovým pro obživu rodiny. Hned po válce jim ale sebrali skoro všechnen dobytek. Z národního výboru v Uhelné si přišli i pro poslední krávu. „*Máma vzala vidle, stoupla si do dveří a řekla, že jen přes její mrtvolu. Tak odešli a krávu nám nechali. Kde bysme tam nahoře vzali mléko? A tolik dětí nás bylo,*“ dodává Erika Bednarská.

Sourozenci Eriky byli o několik let starší, a tak v osadě neměla žádného partnera k dětským hrám. „*Šmejdila jsem po domech a vždycky, když jsem našla nějaký porcelánový střípek, tak jsem si ho schovala. V lese pod domem jsem měla ve škvíře mezi dvěma velkými kameny svůj poklad.*“

Domy v osadě postupně zpustly, protože je lidé z okolí rozebírali na stavební materiál. Na druhé straně Hraniček prý prošlo několik domů rozsáhlou rekonstrukcí, a dokonce do nich z Nových Vilémovic přivedli elektřinu. Měly prý sloužit pro vysloužilé horníky. Horníci ale nakonec nepřišli a i tyto domy potkal stejný osud jako zbytek osady. Eriče Bednarské také zůstaly vzpomínky na kapli sv. Jiří. „*Když byly nějaké katolické svátky, tak maminka do kostelíčka vždycky vzala kýbl s vodou a šla ho umývat. Já jsem jako holka na lukách sbírala kytky. Udělala jsem z nich kytici a dala do sklenice na oltář. Tak jsme to vždycky vyzdobily. Ale potom tam státní statek z Nových Vilémovic pásl ovce a ty tam na noc zavíral. Tak jsme tam potom přestali chodit.*“

Schlegelovi neměli v Hraničkách jednoduchý život. Dům bez elektřiny a vodu mu-

seli ručně čerpat ze studny. Koupali se tak vždy jen jednou týdně. „*Voda se ohřála v kuchyni a pak se nosila do plechové vany. První jsem se vykoukala já, jako nejmladší, pak ostatní sourozenci a nakonec rodiče.*“

Kvůli velké vzdálenosti do nejbližšího obchodu se i zásobování potravinami a dalšími věcmi stávalo obtížným úkolem, a to zvláště v zimních měsících. Matka ale byla vášnivou lyžařkou a ani v pokročilém věku jí prý nedělalo problém zajet do obchodu. „*Vzala na záda ruksak s vajíčky a vezla je prodat do Nových Vilémovic.*“ V létě se zase potraviny rychle kazily, a tak maso po zabíjačce nebo z řeznictví zavařovali nebo na krátký čas uložili nad vodu do zastřešené studánky za domem. Erika Bednarská vzpomíná, že vším museli šetřit. „*Ráda jsem četla. Vždycky jsem bývala s baterkou pod peřinou, protože táta jak zjistil, že dlouho svítím petrolejkou, tak nadával, že plýtvám petrolejem. Taky se musel donášet. Byl to tam zajímavý život.*“

V úplné izolaci ale nežili. Občas k nim na návštěvu přišly německé rodiny z okolních obcí, které také nezařadili do odsunu. Většinou kvůli značné vzdálenosti pak návštěva zůstávala až do rána. Návštěv ale ubývalo, protože značná část těchto rodin se dodatečně odstěhovala do Německa. O odchodu uvažovali i Schlegelovi, ale cestu by museli zaplatit a na to jim chyběly peníze. „*Tátu to celý život mrzelo,*“ dodává pamětnice.

Zkáza Hraniček

V roce 1952 začala Erika docházet do obecné školy ve Vojtovicích. Problémem byla nejen značná vzdálenost, matka jí v zimních měsících musela občas na lyžích prošlapávat cestu, ale také řeč. Doma se totiž mluvilo jen německy. „*Pan učitel Dvořák mě posadil do první lavice a já na něj civěla a ničemu jsem nerozuměla. Postupně jsem se ale naučila,*“ vzpomíná pamětnice a dodává, že rodiče se až do konce života česky nenaučili, což jim občas přinášelo potíže nejen na úřadech, ale také při nakupování. „*Pro nás děti to byla výhoda. Když jsme si chtěly říct něco, co naši neměli vědět, tak jsme mluvily česky. Naši vždycky brblali, protože nevěděli, o co jde.*“

Léta 1959 a 1960 znamenaly definitivní konec osady Hraničky. Zplundrované domy tehdy zbořili vojáci československé armády. „*Jak odstřelovali kostel, tak kameny létaly až dolů do lesa. U nás, to je kus, řinčely okna. To byly pecky. Přijeli a za jeden den to zlikvidovali. Ale naproti dveřím kostela na takovém břehu stál zchátralý dřevěný kříž. Kameny létaly všude, i do lesa, a tomu kříži to vůbec nic neudělalo, ten zůstal stát,*“ vzpomíná pamětnice a dodává, že tehdy nezbořili několik stavení za jejich domem. Lidé je ale rozebírali na stavební materiál a později se samy zřítily.

Nakonec osadu opustila i rodina Schlegelova. V roce 1951 zemřel dědeček Franz Schlegel a o dva roky později babička Berta Schlegelová. V roce 1963 se odstěhovala sestra Elvíra s manželem do Vojtovic a následně odešli i všichni bratři pamětnice.

Zůstala jen Erika s rodiči. Dne 21. listopadu 1969 se ale Erika provdala za Gintera Bednarského, který pocházel z národnostně smíšeného česko-německého manželství. Svatební hostinu měli na Hraničkách. Následující rok se Ericce narodil syn Reiner a v září roku 1970 se s manželem a synem přestěhovali do Žulové, kde získali byt od rudných dolů. O měsíc později se rodiče kvůli pokročilému věku a zdravotnímu stavu přestěhovali do Vojtovic za dcerou Elvírou. Hlavní budovu hospodářství v Hraničkách nakonec rodina zbořila. Potřebovali totiž materiál na opravu poškozené střechy domu ve Vojtovicích. Dnes už tak v Hraničkách stojí jen výměnek bývalého hospodářství, který zůstal posledním hmotným svědectvím bývalého života v osadě.

Ráda se tam vrací

Ericce Bednarské se později v Žulové narodil ještě syn Martin. Pamětnice pak znovu pracovala pro rudné doly v nedaleké Hraničné. Shodou okolností se důl nacházel v místech další zaniklé osady s podobným názvem i historií jako rodiště pamětnice. Erika Bednarská tam nejprve pracovala jako spojovatelka, pak prodavačka v kantýně a nakonec zapisovatelka v kanceláři. V roce 1968 těžbu v Hraničné ukončili a pamětnice přešla do závodu ve Vápenné, který opět spadal pod Rudné doly n. p. Jeseník. Jako dělnice při výrobě teracových dlaždic tam zůstala až do penze.

Dnes stále žije v Žulové a několikrát ročně se chodí podívat do své rodné osady Hraničky, která se od jejího dětství tolik změnila. „*Vždycky si s sebou vezmu kanystr a v naší studánce ho naplním vodou. Doma si pak z něj udělám kávu. A to je káva!*“ dodává na závěr Erika Bednarská.

Osobní archiv pamětnice.

Vladimír Bernát

Nevím, kde jsem vzal tu sílu to přežít

Vladimír Bernát prošel nuceným nasazením v nacistickém Německu, bezmála pět let strávil v zajateckých táborech v Sovětském svazu a dva roky v PTP (Pomocné technické prapory) v Československu. Doslovně ho tehdy semlely dějiny. Stačilo, že se narodil ve špatné době na špatném místě. Jako jedni z mála Čechů zůstala jeho rodina po mnichovské dohodě v Němci obsazeném městě Mohelnici. Vladimír ještě neměl čtrnáct let, když ho naložili do dobytčího vagónu a poslali na nucené práce do nacistického Německa. Krátce před koncem druhé světové války pak musel nastoupit na kopání obranných zákopů u města Nisy. Dostal tehdy německou uniformu a měsíc poté už seděl v dalším transportu. Tentokrát ale mířil jako válečný zajatec do Sovětského svazu, kde v otřesných podmínkách živořil skoro pět let. I když konečně opustil brány zajateckého tábora, nedostal se domů, protože ho poslali do nově vzniklé Spolkové republiky Německo. Trvalo rok a půl než se mu podařilo dostat do Československa tehdy již ovládaného komunistickým režimem. Tam ho ale jako válečného zajatce vracejícího se z nepřátelského západního světa čekalo jen osočování a podezřívání a nakonec zařazení do pomocných technických praporů a další dva roky práce v dolech.

Ocitli se v nacistické říši

Vladimír Bernát se narodil 27. prosince 1927 v Mohelnici. V pořadí byl sedmým dítětem svých rodičů. Otcí Josefovi totiž zemřela první manželka, s níž měl pět dětí, a posléze se oženil s Florentinou Smejkalovou, která měla už za svobodna syna Rudolfa. Manželům se pak ještě narodil pamětník a dcera Věra. Oba rodiče pocházeli z blízkých českých obcí a v Mohelnici si na splátky nechali postavit dvojdomek, v němž bydleli společně s německou rodinou Böhmovou. Otec se živil jako výkupčí a prodejce vajíček, kůží a dalších hospodářských komodit. V zimě pak jako vyučený švec opravoval boty.

Početná rodina bydlela ve dvou místnostech a v létě starší děti spávaly na půdě. Už tak složitá situace se ještě zhoršila, když nejstarší dcera Marie zemřela po porodu, a protože se její manžel nestaral o jejich dvě starší děti Aničku a Stanislava, rodiče pamětníka je adoptovali a přijali do svého domu.

Vladimír Bernát v roce 2018

Vladimír Bernát s rodiči a sestrou Věrou v Mohelnici

Eintragungen der Unternehmer			Nummernfolge (links) beachten		
1 Name und Ein des Betriebes (Unternehmers) (Firmenstempel)	2 Art des Betriebes oder der Betriebsabteilung	3 Tag des Beginns der Beschäftigung	4 Art der Beschäftigung (möglichst genau angeben)	5 Tag der Beendigung der Beschäftigung	6 Unterschrift des Unternehmers
1 Albert Opfizinger	Trinkerei	19. 9. 42	Trinkerei - Schulung	4. 7. 42	Albert Opfizinger
2 FLOIS BRENN Firma Deutsch Siebau	Fleischerei	17. 11. 42	Fleischer - Lehrling	20. 3. 43	Flois Brenne
3 Hermann Kauer Fleischer D. Siebau No. 103	schneiderei	22. 3. 1943	schneiderei - Lehrling	13. 11. 44	H. Kauer
4					
5					

Německá pracovní knížka Vladimíra Bernáta se záznamy o nuceném nasazení v Německu

НКО—СССР

Воинская часть
Полевая почта

194 г.

ВЫЕЗД СПРАВКА
★ 22 Dez 1949 ★

военнопленный
Владимир Бернат
(Фамилия, имя, отчество)

для освобождения из лагеря для военнопленных и следует по месту своего постоянного жительства в г.

место для печати

Командир в/ч Советской Армии
Полевая почта №

Der Kreisbeauftragte
das Reich
in

Propustka Vladimíra Bernáta ze zajateckého tábora v SSSR z roku 1949

Vladimír Bernát vzpomíná, že v Mohelnici prožil sice chudé, ale pěkné dětství. S kamarády ke svým hrám často využívali blízký potok Mírovku. V létě v něm chytali ryby a v zimě na něm bruslili nebo na jeho strmých březích sáňkovali. Od šesti let chodil do místní české školy a po vyučování pravidelně cvičil v sokolské organizaci. Z čtyř a půl tisíce tehdejších obyvatel města se jen sedmina hlásila k československé národnosti. Hlavně ve druhé polovině třicátých let se v Mohelnici začaly vyostřovat vztahy mezi Němci a českou menšinou. Vladimír Bernát vzpomíná, že při návratech ze cvičení v Sokole na ně německé děti často házely kameny a tyto útoky pak končily pouličními bitkami, z nichž se domů vracel s modřinami.

Černým dnem se pak pro rodinu stal 10. říjen 1938, kdy do města vstoupila vojska wehrmachtu. Po mnichovské dohodě se totiž stalo součástí nově vzniklé Sudetské župy spadající do nacistického Německa. Krátce předtím většina Čechů z Mohelnice odešla do vnitrozemí. Zůstalo asi jen dvacet chudších a většinou početných českých rodin, které neměly peníze na nový začátek. Mezi nimi i Bernátovi. Ještě ten rok ve městě zavřeli českou školu a Vladimír tak musel zbývající ročníky dokončit v německém vyučovacím jazyce, což mu vzhledem k neznalosti této řeči způsobilo značné potíže.

Ve třinácti letech na nucené nasazení

Hned po posledních školních prázdninách poslal Vladimíra pracovní úřad na práce do nacistického Německa. 19. září 1941 musel v necelých čtrnácti letech nastoupit do přeplněného vagónu původně určeného na převoz dobytka. „*Byly to prasečáky vystlané slámou a narvané lidmi. Stáli tam ženský i chlapi a viděl jsem všelijaký věci, takový nemravný, co jsem v životě neviděl. Záchod byl jenom díra a prkénko, co se na něm sedělo,*“ vzpomíná na cestu pamětník a dodává, že ve vagónu s ním jeli i dva stejně staří čeští chlapi Jiří Rýznar z Horních Studének a Jiří Kochwasser z Rohle, které stejně jako jeho poslali na práce v Německu. Po několikadenní cestě všichni tři skončili v šest set kilometrů vzdáleném městě Aalen ve spolkové zemi Badensko-Württembersko. Vladimíra zařadili do pekárny Alberta Aisslingera, kde za stravu a nocleh pracoval každý den od rána do večera. Jen občas se sešel se svými dvěma novými přáteli z vagónu, kteří pracovali v místní stolárně.

Po necelém roce poslali Vladimíra kvůli ekzému z mouky zpět domů. Nastoupil pak do učení na řezníka v obci Deutsch Liebau (Německá Libina, později Horní Libina a dnes jen Libina). První řeznictví ale majitel uzavřel, protože musel narukovat do wehrmachtu, a tak v březnu 1943 přešel do řeznictví Hermanna Kauera ve stejné obci. „*Využíval mě a musel jsem pracovat od rána do večera. Byl to ryzí Němec, který nesnášel cizince,*“ vypráví Vladimír Bernát.

Měsíc v německé uniformě a pak pět let v sovětských zajateckých táborech

V listopadu 1944 ale Vladimíra nacistická správa poslala na kopání obranných zá-

kopů před postupující sovětskou armádou do německého města Neisse v Horním Slezsku (dnes polské město Nysa). Aniž by prošel jediným dnem výcviku, vyfasoval německou uniformu a jako vyučeného řezníka ho místo kopání zákopů určili na zabíjení prasat pro polní kuchyni. Vzpomíná, že všude okolo už bylo slyšet dunění děl a vybuchujících granátů a asi po měsíci je obklíčili sověšští vojáci. Sedmnáctiletého Vladimíra pak vytáhli z ukrytu ze sklepa a s tisícíhlavým davem pak v šiku hnali k nejbližší železniční trati. Opět ho naložili do vagónu pro dobytek. Jenže tentokrát vlak nesměřoval na západ, ale na východ.

Nějaký čas pak strávil z zajateckém táboře v Černovicích na Ukrajině a pak je převezli do Stanislavova (dnes Ivano-Frankivsk na Ukrajině), kde je umístili do starého mlýna. Desítky zajatců tam spaly na dřevěných prýčnách jeden vedle druhého. „*Když šel někdo na záchod, tak už se na své místo nedostal,*“ dodává pamětník.

Zajatci každý den nastupovali na různé práce ve městě i okolí. Vladimír Bernát vzpomíná, že například stavěli vilu jakémusi sovětskému generálovi nebo pomáhali při zemědělských pracích. Jednou jejich strážné přepadla skupina banderovců bojujících za nezávislou Ukrajinu. „*Postříleli strážce a my jsme mohli zdrhnout, ale kam, kam...*“

Zajatci žili v otřesných podmínkách. Nedostatek jídla, teplého oblečení, paraziti, infekce, nevyлечená válečná zranění a vysílení si vyžádali ještě mnoho lidských životů. „*Člověk tam měl akorát na zadku plechovku a v kapse lžičku. Neměl jste tam nárok na nic,*“ dodává Vladimír Bernát, kterého mimo jiné určili také na vynášení mrtvol z lazaretu umístěném v bývalém klášteře. „*Tahali jsme je do velké místnosti a jak jich bylo víc, tak jsme je naházeli na vůz a zakopali mimo město.*“

Po roce Vladimíra převezli do zajateckého tábora ve městě Stalino (dnešní Doněck ve východní Ukrajině). Každý den chodili ve špalíru do pět kilometrů vzdálených uhelných dolů. Už cesta zajatce velmi vyčerpávala. Často se museli brodit hlubokým bahnem nebo prošlapávat sněhovými závějemi. V nízkých slojích pracovali v leže a o bezpečnosti práce se nedalo vůbec mluvit. Vladimír Bernát v dole zažil několik smrtelných úrazů. „*Na nic se nedbalo. Jenom uhlí, uhlí, uhlí,*“ dodává pamětník. Ještě před nástupem do práce je ale až třikrát týdně čekalo sčítání, kdy několik hodin museli bez ohledu na počasí stát nehnutě v řadách. Hlavně tehdy, když se někdo pokusil o útěk. Pokud uprchlíka chytli, strážní ho pro výstrahu ostatních do krve zbili a pak zařadili do trestního komanda na ty nejhorší práce. „*Probudili nás ve dvě nebo ve tři ráno a čekali jsme, dokud nás nespočítali. Pak jsme dostali polévku a chleba a hned do práce.*“

Vladimír Bernát vypráví, že v táboře žili lidé mnoha národů, ale žádného Čecha za celou dobu nepotkal. Setkával se tak nejen s Němci, ale také Italy, Francouzi, Poláky nebo Japonci. Všichni prý žili v jakémsi vakuu zabřednutí do svých vlastních myšlenek a každý se staral hlavně sám o sebe. Vladimír tak po celou dobu nepotkal žádnou blízkou osobu. Nemohl poslat jediný dopis domů a rodiče ho tak již dávno považovali za mrtvého. Jedinou věcí, která Vladimírovi pomáhala přečkat všechny útrapy, byla myšlenka na propuštění. „*Nevím, kde jsem vzal tu sílu to přežít,*“ dodává Vladimír

Bernát, jehož vzpomínky na život v zajateckých táborech a několikaleté odloučení od rodičů i dnes značně rozrušují. V prosinci 1949 se po bezmála pěti letech a krátce před svými dvaadvacátými narozeninami konečně dočkal propuštění. Jenže ho neposlali domů, ale s dalšími zajatci do nově vzniklé Spolkové republiky Německo.

Místo uvítání opět doly

Podvyživený, něco kolem padesáti kil vážící Vladimír byl zase sám. Mezinárodní červený kříž mu zajistil ubytování ve městě Neuffen ve spolkové zemi Badensko-Württembersko. Sehnal si pak zaměstnání a dojížděl pracovat na překladiště zboží v třicet kilometrů vzdáleném Plochingenu. Konečně mohl napsat domů, ale rodiče stejně ještě několik měsíců čekali na jeho návrat. Svět totiž tehdy ovládala studená válka a zatímco Československo se ocitlo v sovětské sféře vlivu, Spolková republika Německo stála na opačné straně barikády. Vladimíru Bernátovi tak trvalo déle než rok, aby vyřídil všechna nutná povolení a mohl se konečně po letech vrátit ke své rodině. Ta ho sice s láskou přijala, ale okolí na něj hledělo se strachem a nedůvěrou. „*Všichni se na mě dívali jako na vraha. Věděli, že jsem prošel ruským zajetím a vrátil jsem se z Německa.*“ Krátce poté se musel přihlásit na pracovním úřadě. „*Jednali tam se mnou jak s dobyt看em,*“ vzpomíná pamětník, kterého poslali na těžkou práci do cihelny.

Asi po roce musel nastoupit na základní vojenskou službu. Jako „politicky nespolehlivý“ byl zařazen do pomocných technických praporů (PTP), které státu sloužily k získání levné pracovní síly a v němž vojáci dostali místo zbraní do ruky krompáč a lopatu. Konkrétně narukoval k 55. PTP v Ostravě-Radvanicích. Opět ho pak poslali pod zem a dva roky pracoval v dole s příznačným názvem Velkodůl Stalin.

Kupodivu na pobyt v PTP nevzpomíná špatně. Měl totiž za sebou již spoustu zkušeností z táborů v SSSR. „*Mně to ani nepřišlo, necítil jsem se blbě, protože tam bylo jídla dost,*“ vypráví pamětník, ale vzápětí dodává, že si moc dobře uvědomoval další ztrátu svobody.

Vzpomíná ale také na smrt kamaráda, jehož jméno si ale bohužel zrovna nemohl vybavit. Zával ho uvěznil v dole. Malým otvorem mu dodávali pití a stravu, ale vyprostit se ho podařilo až po třech dnech, během nichž mu zešedivěly vlasy. Léčil se pak v nemocnici, kam za ním dorazili jeho rodiče. „*Z radosti, že je viděl, ho ranila mrtvice a zemřel.*“

Po návratu do civilu Vladimír Bernát až do penze pracoval na dělnické pozici v MEZu Mohelnice. V roce 1954 se oženil s Jarmilou Šlesingovou, s níž měl pět dětí. V roce 2018 žil stále v Mohelnici. „*Musíme si všeho vážit a hlavně nepřijít o svobodu,*“ dodává na závěr své poselství pro budoucí generace Vladimír Bernát.

MRŇKA, J., „*Národní a politická očista*“ v Mohelnici 1945-1948 Vyhnaní – Transfer – Retribuce, Bakalářská práce, Univerzity Karlova Praha, 2011.

<http://www.libina.cz/historie-restauraci-a-pohostinstvi-v-obci/d-2961>

Osobní archiv pamětníka

Věroslava Bojková

Láska mezi partyzánskými bunkry

Seznámili se za války. Krátce poté za napojení na odboj přišlo Václava Bojka zatknout gestapo. Uprchl oknem, přidal se k partyzánům a až do konce války se ukrýval v lesích. Svou milou ale dál tajně vídal. Věroslava totiž partyzánům předávala zprávy, nosila jim jídlo a spravovala oblečení. V jednom z posledních válečných střetů o elektrickou spínací stanici v Ráječku Václav Bojko málem přišel o život. Chyběly milimetry a stěpina granátu mu prořízla srdce. Srdce, které až do konce života patřilo Věroslavě Bojkové.

Stali se součástí Sudetenlandu

Věroslava Bojková, rodným příjmením Jurajdová, se narodila 26. června 1926 v Bohutíně. Její otec Václav se živil jako zedník a matka Františka pracovala jako dělnice v blízkých olšanských papírnách. Když bylo pamětnici pět let, rodina se přestěhovala do nového domu v Bohutíně, který vlastníma rukama otec postavil. V červnu 1936 do něj stejně jako do celé obce zavedli elektřinu. První rozsvícení žárovky ale zastínila tragická událost. Krátce předtím totiž otec v osmatřiceti letech náhle v nemocnici zemřel. Matka tak zůstala sama s dvěma dětmi. Nejen že je musela živit, ale v nedaleké budoucnosti ji čekalo také nelehké rozhodnutí.

V Bohutíně tehdy žilo pět set obyvatel a všichni se hlásili k československé národnosti. Nic to ale neměnilo na tom, že stejně jako další české obce v okolí spadl po mnichovské dohodě do pásma zabraného nacistickým Německem a stal se součástí Sudetenlandu. Pamětnici bylo tehdy sice pouhých dvanáct let, ale dodnes má v živé paměti 9. říjen 1938, kdy vojska wehrmachtu obsadila obec. „*Seděli jsme s maminkou u stolu a všichni brečeli. Pamatuji si, jak maminka říkala, že se optuje do republiky, ale že my přece nemůžeme, že tady máme chalupu,*“ vzpomíná Věroslava Bojková na maminičino těžké rozhodování, jestli zůstat, nebo jako několik dalších českých rodin odejít do vnitrozemí.

Germanizace

Nacistická správa začala v obci rychle úřadovat. Do jejího čela dosadili nového starostu, zrušili české spolky a mezi nimi i Sokol, na nějž má Věroslava Bojková mno-

Věroslava Bojková v roce 2017

Manžel Václav Bojko

Žactvo sokolu Bohutín v roce 1935

Mlín v Libině, kde u rodiny Applových za druhé světové války pracovala Věroslava Jurajdová (Bojková)

Chlapci ze severní Moravy, odvěčení s Todtovou organizací na Ukrajinu mezi nimiž byl i bratr Mnislav Jurajda

Partyzánský bunkr v Pivoníně z nově vybudovaným vchodem, kde se nějaký čas ukrýval také manžel Václav Bojko.

Pomník padlého partyzána Jana Háječka u Drozdovské Pily. Svědkem střetu byl manžel Václav Bojko

ho hezkých vzpomínek. Tehdy docházela do měšťanské školy v blízké Rudě nad Moravou. Němci ale chtěli kraj germanizovat, a tak uzavřeli všechny české střední školy a v obcích s většinou německých obyvatel i české obecné a měšťanské školy, což se stalo právě v Rudě nad Moravou. Pamětnice tak další ročníky školy absolvovala v Bludově. Chtěla pak studovat rodinnou školu a stát se učitelkou ručních prací. Tyto české školy ale v kraji neexistovaly a do školy německé jít nechtěla. Kvůli matčině těžké nemoci pak několik měsíců zůstala doma, než ji pracovní úřad poslal do zaměstnání.

Nacisté také později do českých obcí začali usídlovat německé přesídlence z okupovaných oblastí Volyně, Bukoviny, Besarábie apod. Dosazovali je na zemědělská hospodářství, která bez zákonného podkladu zkonfiskovali českým rodinám, a ty pak svůj majetek musely opustit jen s několika zavazadly. V Bohutíně takto vystěhovali rodinu Antonína Ptáčka, Josefa Kvapilíka, Anny Jánětové, Jaroslava Indry a Jana Kašpara. A právě k německé rodině, která obsadila hospodářství Jana Kašpara, šla pamětnice pracovat. Bohužel už nezná jména pětičlenné německé rodiny, ale vzpomíná, že hospodaření nerozuměli. Všechnu práci tak musela zastat Věroslava s Marií Krmelovou, již také pracovní úřad poslal na hospodářství.

Bratrova nedobrovolná cesta Evropou

V roce 1942 na Zábřežsku a Šumpersku vybrali přibližně sto mladých Čechů na práci v Todtově organizaci. Většinou se jednalo o osoby nepohodlné pro nacistický režim a nemalé procento z nich se hlásilo ke komunistické straně. Nejvíce mladíků pocházelo z Leštiny, Jedlí a Bludova. Jako jediný z Bohutína musel také nastoupit tehdy devatenáctiletý bratr pamětnice Mnislav Jurajda. *„Akorát se v papírnách v Olšanech vyučil elektrikářem. Jednoho pracovníka museli dát do Todtovy organizace. Jako nejmladší musel jít. Ještě nám zamával, když odjížděl vlakem,“* dodává Věroslava Bojková.

Polovojenská organizace Todt vznikla v nacistickém Německu v roce 1938 původně pro realizaci veřejných staveb. Po vypuknutí druhé světové války byla ale již podřízena wehrmachtu. Na konci roku 1943 v ní pracovalo více než 1,3 milionu mužů a žen nasazených jak v západní, tak ve východní Evropě na výstavbu vojenských strategických objektů. Jednalo se o lidi mnoha národností, nejvíce Holanďany, Vlámky a Valony. I když existoval zákaz přijímat do Todtovy organizace Čechy, Poláky a Rusy, v některých případech se nařízení obcházel, a tak se tito vybraní muži museli 1. června 1942 hlásit u Organizace Todt v Berlíně. Tam také dostali staré československé uniformy bez znaku státu a s páskou označující Organizaci Todt.

Po dvou měsících je poslali na Ukrajinu, kde spravovali rozbité mosty. Nejprve u města Poltavy, stojícího více než tři sta kilometrů za Kyjevem. O několik měsíců později je přemístili ještě dál na východ do městečka Svatava. Právě odtamtud se

sedmi mladým Čechům podařilo utéct. Několik měsíců pak byli ve styku se sovětskými partyzány. Jeden zemřel při přestřelce s Němci a šest jich později vstoupilo do 1. čs. armádního sboru a zúčastnilo se osvobozovacích bojů v Československu. Například František Pazour z Bludova dělal v Todtově Organizaci mistra a po vstupu do čs. sboru velel ženijní jednotce.

Jen jednou se Mnislav Jurajda dostal z Ukrajiny domů na dovolenou. Po příjezdu si pozval kamarády a mezi nimi i Václava Bojka. A právě tehdy se spolu Věroslava a Václav seznámili. O tom ale až později.

Po bitvě u Stalingradu se začala situace na frontě obracet a sovětská vojska postupně vytlačovala německou armádu ze svého území. Někdy na podzim roku 1943 proto muže pracující v Organizaci Todt přesunuli na západní Ukrajinu do oblasti Volyně. Žila tam početná menšina Čechů, kteří tam přišli v druhé polovině 19. století. Na Volyni stály desítky českých obcí a do jedné z nich poslali na práci i Mnislava Jurajdu. Jeden z volyňských Čechů mu tam opatřil doklady na cizí jméno, aby se mohl volně pohybovat po kraji. Jenže Němci ho nakonec i s cizími doklady vlakem odeslali na práce do Německa, odkud pak napsal svým známým. „*Kluci, co dělali v Mezu Postřelmov, vzali doklady kluka, který uprchl mezi partyzány. Vystavili mu papíry, že je tam na montáži, aby mohl přijet domů. V noci přijel domů,*“ vzpomíná jeho sestra Věroslava Bojková a dodává, že tehdy už se u nich v domě ukrýval její budoucí manžel Václav a oba pak odešli do lesů mezi partyzány.

Láska v nebezpečí

Německá rodina z Bohutína pamětnici z finančních důvodů po několika měsících propustila. Ta pak nějaký čas zůstala doma a právě tehdy se během bratrovy dovolené seznámila se svým budoucím manželem. Václav Bojko pak za ní pravidelně docházel ze sedm kilometrů vzdáleného Rovenska. V této obci bydlel a také působil v místní protinacistické ilegální skupině, patřící do organizace Národní sdružení československých vlastenců. Její členové se zaměřovali hlavně na rozšiřování letáků, organizaci sbírek rodinám postiženým nacistickým režimem a pomoc uprchlým zajatcům nebo těm, kteří pracovali v rovenském dvoře. Věroslava Bojková při svých cestách po okolí fungovala jako spojka mezi jednotlivými odbojovými skupinami a ústně jim předávala informace. Většinou přicházela na předem určené místo a jména odbojářů neznala, aby je tak v případě zatčení a mučení neprozradila. Pomáhala ale také nuceně nasazeným Ukrajinkám v olšanských papírnách, pro které šla obléčení.

Na jaře roku 1944 došlo k prozrazení celé odbojové organizace na severní Moravě. Gestapo rozjelo rozsáhlé zatýkání a v dubnu téhož roku si do zaměstnání v autodílně v Zábřehu přišlo i pro Václava Bojka. „*Někdo přiběhl do dílny a řekl, že ho hledají. V dílně otevřeli okno a on vyskočil. Okno zavřeli a honem na něj hodili špony, aby*

nebylo vidět, že bylo otevřené. Gestapáci ho hledali a ostatní zaměstnanci řekli, že asi šel k doktorovi,“ vypráví Věroslava Bojková.

Václav Bojko utekl do lesů a přidal se mezi partyzány. Pobýval většinou v bunkrech. Nejprve krátce v Hrabové, pak v lese Mladkov mezi Drozdovem, Hoštejnem a Koso-
sovem a později u Drozdovské Pily. Právě tam 23. září 1944 zažil největší protipartyzánskou akci v tomto kraji, které se účastnilo několik stovek německých vojáků. Václavu Bojkovi i většině partyzánů se však podařilo z obklíčení utéct. Zahynul tam ale velitel skupiny Zábřeh-sever, dvaatřicetiletý učitel Jan Háječek.

Václav Bojko se pohyboval na různých místech a krátce se také ukrýval u Jurajdových v Bohutíně, což už ale bylo zmíněno. V té době pamětnice už několik týdnů pracovala ve mlýně německé rodiny Applových v Libině (německy Böhmisch Liebau), kam ji opět poslal pracovní úřad. Vzpomíná, že šlo o poctivé a slušné lidi. V Libině prý u Němců pracovalo několik mladých Čechů a pravidelně se scházeli ve stodole jednoho hospodářství, aby si při hudbě z gramofonových desek tajně zatančili. Chodila mezi ně mimo jiné i Marie Juránková, jejíhož bratra Vladimíra Juránka společně s Janem Filipem a Martinem Pavlíkem za napojení na odboj nacisté 10. července 1944 veřejně popravili v Jedlí.

Na víkendy ale Věroslava Bojková na kole dojížděla domů a dál se scházela s Václavem. Dál také předávala zprávy partyzánům, spravovala jim oděvy a také je zásobovala potravinami. „*Ve mlýně v Chromči jsme načerno mleli. Vzala jsem ruksak a jela pro mouku vlakem nebo v zimě se sáňkami,*“ vzpomíná, kde rodina brala mouku na pečivo pro partyzány.

Jednou také převáděla hledaného odbojáře. Nemohl už totiž dál zůstat v úkrytu u sedláka v Bušíně, a tak ho měla v noci převést do Rovenska. V lese nad Postřelmůvkem se ale setkali s německými vojáky. Oba se dostali do svízelné situace, a tak je napadl spásný nápad. Předstírali mileneckou dvojici na procházce. „*Chytili jsme se v podpaží, tlačili se k sobě a měli hrozný strach,*“ vzpomíná Věroslava Bojková a dodává, že mladého odbojáře v Rovensku v pořádku předala. Pak ale musela sama v noci přes les absolvovat cestu zpět.

Dramatický konec války

V posledních dnech války poslali Applovi pamětnici domů. Věroslava Bojková vzpomíná, že šla s Marií Strakovou, nasazenou v Libině na práci v pekárně. Cestou potkávaly ustupující německá vojska a všudypřítomné kontroly. Když pak došla domů, zjistila, že několik mladých německých vojáků se u nich ubytovalo. Na zahradě rozmístili tři děla a vysadili všechna okna v domě, aby se z nich při střelbě nevysypalo sklo. Vojáci byli rádi, že si v domě odpočinuli. V předsíni odložili uniformy a zbraně. Přes určité napětí panovala přátelská atmosféra. Pamětnice se ji rozhodla ještě odlehčit vtípem. Oblékla si proto jednu z uniforem, do ruky vzala zbraň a vtrhla

do místnosti. „Zařvala jsem: ‚Hände hoch!‘ Skočili po mně a já se řehtala. Neměla jsem natáhnutý kohoutek. Hned mě odzbrojili a bylo po náladě. Nic z toho naštěstí nebylo, protože krátce poté odtáhli. Dnes si říkám, jak jsem byla blbá.“

V Bohutíně nakonec žádné boje neproběhly, ale ustupující Němci ještě vyhodili do povětří most přes řeku Moravu. Krátce poté do obce vstoupili sovětsí vojáci. Pamětnice pak každý den vyhlížela Václava, ale ten nepřicházel. Ležel totiž v nemocnici. Dne 8. května 1945 se s dalšími partyzány a vojáky Rudé armády zúčastnil boje s Němci o elektrickou spínací skříň v Ráječku (dnes součást Zábřehu). Z boje ho kamarádi odnášeli zraněného. „Měl střepinu u srdíčka a ta už tam zůstala. Nikdy ji nevyoperovali,“ vypráví Věroslava Bojková, která se svého milého dočkala až po propuštění z nemocnice. Domů se také od partyzánů vrátil bratr Mnislav.

Společně životem

Rok po válce měla Věroslava s Václavem svatební obřad a v roce 1948 se jim narodila dcera Věra a o tři roky později dcera Miroslava. Věroslava Bojková pracovala na poště v Šumperku, pak krátce v olšanských papírnách a pak znovu až do penze na poště v Šumperku. O víkendech manžela pravidelně doprovázela na motocyklových závodech, v nichž byl úspěšný a stal se přeborníkem Moravy. Měsíc před padesátým výročím svatby v roce 1996 manžel zemřel. V roce 2017 Věroslava Bojková žila stále v Bohutíně. „Važte si toho, co máte. Lidi budou vždycky nespokojení. Když se na to dívám ze svého pohledu, tak co si pamatuji, lidi se nikdy neměli lépe než dnes,“ dodává na závěr Věroslava Bojková.

BARTOŠ, J., Odboj proti nacistickým okupantům na severozápadní Moravě. Šumperk, 1986.

POSPÍŠILOVÁ, J., Historie základní školy v Bohutíně. Závěrečná práce. Jihočeská univerzita České Budějovice, 2016.

<http://www.pametnaroda.cz/story/fochler-jiri-0-2175>

<http://www.rovensko-morava.cz/historie-obce/>

Osobní archiv Jiřího Fochlera

Osobní archiv pamětnice

Hedvika Brixová

Pracovala jsem u barona

Skoro celý život prožila Hedvika Brixová v Kobylé nad Vidnavkou (dříve Kobylá, německy Jungferndorf) na Jesenicku. Zažila tak útoky ozbrojených ordnerů na místní české státní zaměstnance v září 1938 a sovětské, francouzské a anglické zajatce pracující na místním velkostatku za druhé světové války. Za války v řadách wehrmachtu padl její nejstarší bratr Edwin a bojoval také bratr Alfred, který v Německu zůstal a domů se již nevrátil. Po válce se stala svědkem odsunu původních německých obyvatel, do nějž zařadili i jejího zaměstnavatele a majitele místního zámku a velkostatku barona Ferdinanda II. von Skal. Na rozdíl od většiny Němců s rodinou v obci zůstala, a tak mohla sledovat i její poválečný vývoj, kdy se skladba obyvatelstva zcela změnila.

Neměli ani vlastní dům

Hedvika Brixová, za svobodna Wagnerová, se narodila 12. února 1928 v Tomíkovcích (německy Domsdorf). Na svět přišla jako nejmladší z pěti dětí rodičů Josefa a Anny Wagnerových, kteří byli stejně jako naprostá většina obyvatel obce i v okolí německé národnosti. Rodina bydlela v malém pronajatém domku. Otec pracoval jako dělník v kamenolomu ve Skorošicích a matka pomáhala při zemědělských pracích u sedláka Alfreda Pelce ve vedlejší Kobylé. Právě k němu se rodina někdy krátce po narození pamětnice přestěhovala do podnájmu.

Hedvika Brixová vzpomíná, že žili velmi chudě. Všichni sourozenci spávali v jedné místnosti a od dětství museli vypomáhat na hospodářství. *„Žili jsme špatně. Otec málo vydělával. Když neměl v zimě práci, dostal jen padesát korun na týden. Co to bylo za peníze pro sedm lidí,“* říká pamětnice. Pro lepší orientaci dodejme, že se za tyto peníze tehdy dalo pořídit například dvacet bochníků chleba nebo osm čtvrtek másla. Celé dětství chodily děti v létě naboso. *„Kolikrát jsem měla palce do krve rozbité. První polobotky jsem dostala na první přijímání od školy zadarmo,“* dodává Hedvika Brixová.

Bratr padl ve válce

Do školy Hedvika chodila přímo v Kobylé. Vzpomíná hlavně na řídícího učitele Tauce, který před ubitím ordnery zachránil místního českého poštmistra Karla Mročka

Hedvika Brixová v roce 2017

Zámek v Kobylé nad Vidnavkou, kde Hedvika Wagnerová (Brixová) sloužila v letech 1942 až 1946

Vlakové nádraží v Kobylé nad Vidnavkou, kde byl 22. září 1938 ordnery přepadeni manželé Vaculíkoví

Vpravo bývalý poštovní úřad v Kobylé, kde byl ordnery 22. září 1938 zbit poštovní mistr Karel Mroček a František Vaculík

a přednostu stanice Františka Vaculíka. Kobylá ležela v Javornickém výběžku nedaleko hranic s nacistickým Německem. Od nástupu Adolfa Hitlera k moci panovala mezi Německem a Československem velmi napjatá atmosféra. V roce 1938 se vztahy mezi těmito zeměmi prudce zhoršily. Největší napětí vládlo právě v pohraničních oblastech Československa, kde žili převážně Němci. Hitlerův nenávistný projev z 12. září 1938 se stal signálem k puči henleinovců. Po jeho potlačení a zákazu Sudetoněmecké strany (Sudetendeutsche Partei – SdP) se jeho účastníci přemístili do Německa, kde vznikla teroristická organizace Sudetoněmecký sbor dobrovolníků (Sudetendeutsches Freikorps – SdFK). Jeho členové, nazývaní též ordneři, byli pronacisticky smýšlející muži od osmnácti do padesáti let. Ve dnech 19.–22. září 1938 napadl jejich oddíl několik finančních (pohraničních) oddělení na Javornicku. O život tehdy přišlo několik příslušníků finanční stráže. Dne 22. září 1938 obklíčili ordneři i nádraží v Kobylé, z něhož násilím vytáhli Františka Vaculíka a následně ho málem ubili k smrti a pak v poutech odvedli k poště, kde se ukrýval Karel Mroček a dva českoslovenští vojáci. V přestřelce padl jeden z Němců, ale rána nejspíš vyšla z řad ordnerů. Českoslovenští vojáci stačili uprchnout a ordneři se pak chtěli pomstít na Karlu Mročkovi a Františku Vaculíkově. Jejich řádění na poslední chvíli zastavil právě učitel Tauc, který jim tak zachránil život. „*Tehdy jsme se s matkou schovávaly u sedláka,*“ vzpomíná pamětnice, že většina místních se do těchto nenávistných projevů nezapojovala.

Ještě ten den henleinovci převzali kontrolu nad celým Javornickem, kterou si udrželi až do podepsání mnichovské dohody a obsazení pohraničních území nacistickým Německem. To proběhlo o týden později. Necelý rok poté vyvolal útok nacistického Německa na Polsko druhou světovou válku. Pro Hedviku se toho ale moc nezměnilo. Dál navštěvovala místní školu a pomáhala na hospodářství. V roce 1941 však do wehrmachtu narukoval její nejstarší bratr, devatenáctiletý Edwin. Podlehl všeobecnému nadšení mladých mužů z budoucího dobrodružství a vůbec si tehdy asi neuvědomoval, co ho čeká. Do armády ho totiž ze zdravotních důvodů nepřijali, a tak se přihlásil jako dobrovolník. „*Byla válka, tak ho vzali a bylo to,*“ dodává pamětnice. Jako voják se účastnil útoku na Sovětský svaz a domů už se nikdy nevrátil. „*Rukoval v srpnu a příští rok krátce po dvacátých narozeninách padl,*“ vzpomíná pamětnice a dodává, že když se to matka dověděla, zhroutila se.

O dva roky později musel do wehrmachtu i bratr Alfred. Při ústupových bojích na konci války se dostal až na území Německa, kde již zůstal.

Hedvika po škole ve čtrnácti letech nastoupila do služby v místním zámku. Vzpomíná, že tam dělala vše, co bylo potřeba a také hlídala tři děti majitele zámku barona Ferdinanda II. von Skal. K zámku patřil rovněž velkostatek, v němž pracovali sovětsí, francouzští a angličtí váleční zajatci. Hedvika Brixová vzpomíná hlavně na Francouze. „*Chodili vždycky kolem našeho baráku. Byli šikovní, čistě oblečení. Měli jsme malého psa, a jak je uviděl, tak lítal z místa na místo a oni z toho měli radost.*“

Zatímco francouzští a angličtí zajatci mohli spoléhat na pomoc Mezinárodního červeného kříže a většinou dobré zacházení, Sověti žili v mnohem horších podmínkách.

Jednomu ze sovětských zajatců Ivanu Alexandrovovi se ke konci války v březnu 1945 podařilo zneškodnit hlídače a pomoci ostatním k útěku. Němci s vycvičenými psi uprchlé zajatce pochytili a zlikvidovali. Ivan Alexandrov ale díky pomoci německého železničního zaměstnance Nitscheho přežil v úkrytu v nádražním kanále. O tom však Hedvika Brixová nic nevěděla.

Všichni museli pryč

Dne 8. května 1945 do Kobylé přišli sovětské vojáci. Žádné boje se sice v obci neodehrály, ale Hedvika Brixová vzpomíná, že všichni tehdy žili v obrovském strachu z příchozí armády. „*My jsme se schovávali a nevycházeli ven,*“ dodává.

Následně pryč všichni zaměstnanci zámek opustili, a tak zůstala na všechnu práci sama. V roce 1946 pak v Kobylé probíhal odsun Němců. Brixovi do něj nemuseli, protože je pryč nový správní komisař potřeboval na práce nutné pro chod obce. Do sběrného tábora v Muně Mikulovice, odkud odjížděly transporty do Německa, nicméně nastoupili prakticky všichni místní obyvatelé. S nimi i sedlák Alfred Pelc a baron Ferdinand II. von Skal se svou rodinou.

Brixovi však zůstat nechtěli a několikrát na úřadech marně žádali o dodatečný odchod do Německa. Pracovali tehdy všichni na místním státním statku, jehož správce vždy poslal zamítavé stanovisko, že má málo pracovních sil. V roce 1953 udělili (navrátili) státní občanství všem Němcům, kteří měli stálé bydliště na území Československa. „*My jsme ho napřed nechtěli, protože jsme chtěli odejít do Německa. Přišli a honem jsme museli podepsat a bylo to,*“ dodává pamětnice. Sestra Elfrida tak nakonec s manželem do západního Německa emigrovala.

Stejně jako ostatní členové rodiny i Hedvika pracovala ve státním statku, kde zůstala až do penze. Trvalo několik let, než se naučila česky, což se jejím rodičům až do smrti nepodařilo. „*Rukama nohama nám ukazovali, jakou máme dělat práci. A šlo to. Co se dalo dělat?*“ Právě na státním statku se Hedvika seznámila s Rudolfem Brixem, jehož si v roce 1954 vzala a s nímž měla dceru Editu a syna Wenera a Herberta. Jeho rodina byla rovněž německého původu. Pocházeli z Bílého Potoka (německy Weißbach) a také je nezařadili do odsunu Němců. Manželé Brixovi se mezi sebou bavili svou rodnou řečí, a tak měly jejich děti později při nástupu do školy potíže se zvládnutím českého jazyka.

V Kobylé nad Vidnavkou Hedvika Brixová již zůstala. V roce 2017 bydlela v domově pro seniory, v budově, kam kdysi chodila do školy. V prosinci 2018 zemřela.

<http://www.koncentracni-tabory.estranky.cz/clanky/zajatecke-tabory-na-jesenicku/vzpominky.html>

Fotis Bulguris

Občanská válka je vyhnala z domova

Fotis Bulguris je jeden ze sta tisíce uprchlíků z Řecka, kteří svou rodnou zemi opusili kvůli občanské válce, a jeden z dvanácti tisíc mužů, žen a dětí, kteří našli svůj domov v Československu. Utíkal ve svých necelých třinácti letech a trvalo deset let, než se konečně setkal se svými milovanými rodiči.

U jezera Kastoria

Fotis Bulguris přišel na svět 7. prosince 1935 v obci Chiliodendro (makedonsky Želin) stojící nedaleko jezera Kastoria v severním Řecku. Narodil se jako nejstarší z pěti dětí rodičům Zisovi a Dimitrile Bulgurisovým. Jeho rodným jazykem není řečtina, ale makedonština, protože jeho rodiče patřili do etnika slovanských Makedonců žijících v Řecku. Po balkánských válkách vedených v letech 1912–1913 bylo totiž území Makedonie rozděleno mezi Řecko, Srbsko, Bulharsko a Albánii. Východní (egejskou) Makedonii, kde leží i pamětníková rodná obec, získalo Řecko. Po několika vlnách násilného i nenásilného vystěhování makedonsky a bulharsky hovořících obyvatel jich v této oblasti stále žilo několik desítek tisíc. Řekové a Slované tak na tomto území žili vedle sebe a nejinak tomu bylo v obci Chiliodendro, kde v severní části bydleli slovanští Makedonci a v jižní Řekové, kteří se po řecko-turecké válce a následné výměně obyvatel mezi těmito dvěma státy v roce 1922 do obce přestěhovali. Jak ale vzpomíná Fotis Bulguris, nezaznamenal ve svém dětství mezi Řeky a slovanskými Makedonci žádné národnostní rozepře.

Severní Řecko tehdy nepatřilo k příliš rozvinutým krajům a místní lidé žili většinou velmi skromně. Bulgarisovi bydleli v malém domku z hliněných cihel, v němž tak jako v celé obci neměli zavedenou elektřinu a pro vodu chodili do místního potoka. Živilo je hlavně jejich malé hospodářství a rodiče si navíc přivydělávali výrobou textilií na tkalcovském stavu, který vlastnili. Doma se sice bavili makedonsky, ale za vlády Ioannise Metaxase byl v roce 1936 v rámci helenizace Řecka makedonský jazyk zákonem zakázán a makedonské školy uzavřeny. Malý Fotis tak docházel do místní řecké školy.

V té době ale již po neúspěšném italském tažení řecké území okupovalo nacistické Německo. Na odpor se postavily především partyzánské jednotky. Na severu Řecka se jednalo zejména o Řeckou lidově osvobozenou armádu ELAS, podřízenou Komunistické straně Řecka, která Německu působila značné ztráty.

Otec přišel o ruku a matku málem ubili k smrti

Odboj měl v Řecku úspěch a od září roku 1944 se německé jednotky začaly ze země stahovat. Po vylovení britského vojska bylo Řecko do podzimu téhož roku osvobozeno od německé okupace. Následně se ale zhoršily vztahy mezi komunisty a příslušníky pravé části politického spektra, což nakonec vyvolalo dlouhou občanskou válku. Ta probíhala v letech 1944–1949 a mezi sebou tehdy bojovala vojska Demokratické armády Řecka DSE, jejichž základ tvořila komunistická ELAS, a vojska pravicově monarchistické vlády podporované Velkou Británií a USA. Horské území severního Řecka mělo na počátku tohoto konfliktu pod kontrolou DSE. Vládní jednotky na území podnikaly časté nálety a nevynechaly ani obce a civilní obyvatelstvo. Přímo Chilidendro sice nebombardovaly, ale v okolí několik náletů podnikly. Poblíž domu Bulgurisových stála četnická stanice podřízená monarchistické vládě Řecka. Fotis Bulguris vzpomíná, že na ni několikrát zaútočili pro změnu vojáci DSE. „*Kulky létaly do našeho domu. Naštěstí jsme tam měli postavenou vysokou stěnu, takže to nebylo tak hrozné,*“ vypráví pamětník.

V roce 1947 DSE přešlo k partyzánskému způsobu boje. V jeho jednotkách působily tisíce mužů i žen ze severního Řecka a podle pamětníka asi tři sta lidí přímo z obce Chilidendro, v níž žilo celkem něco kolem tisícovky obyvatel. Do partyzánských oddílů vstoupil i otec Ziso Bulguris. Jeho syn vzpomíná, že neměl zbraň a působil nejspíš jako spojka nebo jako vojenský poradce. Při jednom z vojenských střetů utrpěl těžké zranění a následně mu v nemocnici v Jugoslávii amputovali nad loktem pravou ruku. „*My jsme o tom dlouho nic nevěděli,*“ dodává Fotis Bulguris.

V boji prý padlo několik sousedů a také příbuzných. „*Soused a náš příbuzný Vasil Bulguris bojoval v řadách partyzánů. Postřelili jeho milenku, a když ji chtěl odtáhnout, tak ho zastřelili,*“ vzpomíná Fotis Bulguris. Tak jako v každé občanské válce šlo o bratrovražedný boj, o čemž svědčí i to, že bratr Vasila Bulgurise bojoval jako profesionální voják v řadách pravicově monarchistické armády.

V průběhu roku 1948 vojska pravicově monarchistické vlády zatlačovala DSE k hranicím Jugoslávie a Albánie. Zvláštní jednotky pak pročesávaly kraj a zatýkaly partyzány. Vtrhly i do domu Bulgurisových, kde hledaly otce. „*Vojáci chytli maminku, ať jim řekne, kde je otec. Ona to nevěděla nebo nechtěla prozradit, a tak ji zmlátili, že byla celá černá. Matčina sestra zabila ovci a zabalila ji do její kůže. Mámě říkali, že jestli ji ještě jednou chytí, tak ji zabijí,*“ vzpomíná Fotis Bulguris a dodává, že když přišli podruhé, matka na poslední chvíli utekla oknem k sousedům a krátce poté narychlo odešla z Řecka do Jugoslávie. Doma musela nechat s babičkou své tři děti.

Fotis Bulguris v roce 2017

Fotis Bulguris v roce 1956

Fotis Bulguris s rodiči a strýcem Nikolasem Botckari

Manželé Fotis a Irini Bulgurisovi

Rodiče Ziso a Dimitrula Bulguris se svými dětmi Stavrosem, Irini a Christosem v Československu

Fotis Bulguris se sestrou Areti v dětském domově v Crkvenici v bývalé Jugoslávii (Chorvatsku) v roce 1949

Fotis Bulguris v dětském domově ve Skopje v roce 1949

Deset let trvalo, než se opět všichni setkali

Zátahy pokračovaly a mnoho mužů z obce zatkli a odvezli. Jenže nezůstalo jen u mužů a přišli si i pro děti. Ty pak umístili do převýchovných internátů, tzv. domovů královny Frederiky, a následně je nabízeli k adopci „politicky spolehlivým“ rodinám. *„Když u nás sbírali všechny děti, tak já jsem se s jedním klukem a holkou schoval do sýpky poblíž obce. Takže jsem se tomu vyhnul,“* vzpomíná Fotis Bulguris a dodává, že i jeho sourozenci patřili k dětem, které nakonec neodvezli.

Ještě v roce 1948 proto pamětník se sestrou Areti a bratrem Stavrosem vyrazili s jednou další rodinou pod rouškou tmy a jen s tím, co měli na sobě, do Jugoslávie. Asi za dva dny překročili hranice a pak je naložili do jugoslávského vojenského vozidla a odvezli do utečeneckého tábora. Po krátké době je umístili do dětského domova ve Skopji, kde ještě ani ne třináctiletý Fotis absolvoval poslední ročník školy. Potom je přemístili do Crikvenice v dnešním Chorvatsku, kde Fotis Bulguris prošel krátkým vojenským výcvikem a následně měl jít bojovat zpět do Řecka. Jenže to už bylo bezpředmětné, protože občanská válka skončila porážkou levicových sil. Poté sourozence poslali do různých míst.

Občanská válka tak rodinu rozdělila. Otec se léčil v Československu se zraněním a zbytek rodiny pobýval na různých místech Jugoslávie. Sestra Areti bydlela v dětském domově v Bele Cerekvi, bratr Stavros s matkou v Bulakasu (dnes Maglić) a pamětník ve Skopji. A právě tam dostal nabídku, že když přijme jugoslávské občanství, může se vyučit radiotechnikem. *„Já jsem se ale chtěl vrátit k rodině,“* dodává Fotis Bulguris, jehož sourozenci i maminka mezitím odjeli do Československa. Pamětník se ale kvůli napjatým vztahům mezi Jugoslávií a SSSR obával, že se mu nepodaří z Jugoslávie odcestovat, a tak v srpnu 1952 s přáteli tajně v ukradené loďce přeplul Ochridské jezero do Albánie.

V Albánii se vyučil automechanikem a několik let tam pracoval. Do Československa se mu díky Červenému kříži podařilo dostat až v roce 1958 a po deseti letech se konečně setkal s rodiči a také poprvé viděl své dva sourozence Irinu a Christose, kteří se narodili až v Československu. *„Hodně jsem tehdy plakal. Naše maminka deset roků nevěděla, kde jsme. Víte, jak je to těžké. Já když teď někam jedou moji kluci, tak stačí tři hodiny a musí se hlásit, kde jsou,“* dodává Fotis Bulguris.

Do Řecka už se natrvalo nevrátili

Celá rodina se usadila v malém příhraničním městě Javorníku, ležícím na severovýchodním úpatí Rychlebských hor, kde žilo již několik rodin uprchlých před občanskou válkou z Řecka. Fotis Bulguris tam až do roku 1990 pracoval v autoopravně na státním statku a následně až do penze jako seřizovač strojů v továrně na plastové výrobky v Jeseníku.

V dubnu 1960 se oženil s Irini Tcapas, s níž měl syny Dimitrije a Petra. Manželka pocházela z městečka Maniaki (makedonsky Kolarica), stojícího jen pět kilometrů od pamětníkovy rodné obce. Její rodina také patřila mezi slovanské Makedonce žijící v Řecku a také musela za dramatických okolností během občanské války uprchnout.

Fotis Bulguris zůstal celý život věrný komunistické straně, čemuž se po jeho životních zkušenostech nelze divit. Dva roky také předsedal komunistické straně řeckých emigrantů v Javorníku a není příliš nadšen z vývoje po pádu komunistického režimu v Československu.

S manželkou o návratu do Řecka neuvažovali, protože nechtěli své děti vytrhnout z jejich rodiště a domova. Do Řecka se Fotis Bulguris po několika neúspěšných pokusech, kdy ho nepustili přes hranice, poprvé vrátil až po jedenapadesáti letech v roce 1999. Jeho rodný kraj je ale dnes už jiný. Rodný dům nestojí, a zatímco starší generace Makedonců žijících v Česku mezi sebou stále mluví rodným jazykem, z Řecka makedonština v podstatě vymizela. Většina slovanských Makedonců emigrovala během občanské války a ti, kteří zůstali, se postupem času asimilovali, cítí se být Řeky a jazyk svých předků již nepoužívají.

Irini Bulgurisová

Přes hrozbu zastřelení ji maminka vytáhla z hořícího domu

Hořící dům obklíčený ozbrojenými muži, k němuž přibíhá zoufalá těhotná matka Evgenie Tcapas. I přes hrozbu zastřelení vbíhá mezi plameny, z nichž na poslední chvíli vytahuje svou nemohoucí tchyni a dvouletou dceru. I takové scény přinášela občanská válka v Řecku. Tím dvouletým dítětem byla právě Irini Bulgurisová, která vypráví tento příběh.

To neštěstí už neunesla

Irini Bulgurisová, rodným příjmením Tcapas, se narodila 10. února 1943 v obci Maniaki (makedonsky Kolorica) stojící v nádherné krajině poblíž jezera Kastoria v severním Řecku. Na svět přišla jako nejstarší ze tří dětí rodičů Evgenie a Vangelise Tcapasových. Její rodina patřila do etnika slovanských Makedonců žijících v Řecku, kteří mezi sebou mluvili různými dialekty makedonštiny.

Svého otce ale až do svých patnácti let v podstatě nepoznala. Narodila se v době, kdy Řecko okupovala vojska wehrmachtu. Otec se přidal k početným partyzánským jednotkám Řecké lidově osvobozené armády (ELAS), podřízené Komunistické straně Řecku. Tyto jednotky Němcům způsobovaly značné ztráty. Domů se otec nevrátil ani po vyloštění Britů v Řecku a ústupu německé armády v druhé polovině roku 1944. Následně se totiž zhoršily už tak dost napjaté vztahy mezi komunisty a příslušníky pravé části politického spektra podporovaného Velkou Británií a později USA. V listopadu 1944 velitel britských sil generál Ronald Scobia vydal rozkaz k rozpuštění vojenských jednotek ELAS, v nichž se nacházelo kolem 50 tisíc mužů a žen. V Aténách tehdy vypukly protivládní masové demonstrace, při nichž zastřelili 28 lidí, což se dá považovat za počátek občanské války v Řecku. Následovaly bojové střety ELAS s britskými a vládními jednotkami, jež ukončila porážka ELAS. V únoru 1945 pak byla ve Varkize podepsána dohoda o složení zbraní. Jenže po vesnicích začaly řídit militantní pravicové skupiny, jimž za oběť padlo na dva tisíce osob. Jednou z nich se stal i nejmladší bratr otce, teprve sedmnáctiletý Apostol Tcapas. „*Postřelili ho, že se nemohl hýbat. Jak ho pak našli, tak ho na místě ukamenovali. Takže zemřel na poli nemocný a ukamenovaný,*“ vypráví jeho neteř Irini Bulgurisová.

Pohřeb Apostola Tcapase probíhal pod bedlivým dohledem ozbrojených mužů z těchto militantních skupin, protože chtěli dopadnout také otce pamětnice. Ten se pohřbu účastnil tajně v převleku za ženu. Smrt nejmladšího syna těžce nesla Irini na babička Cilka Tcapas. „*Propadla zoufalství a nechtěla žít. Odevzdala se konci života, onemocněla a zůstala na lůžku a maminka se o ni starala,*“ vypráví Irini Bulgurisová.

Protože i dědeček se musel kvůli své angažovanosti v komunistické straně často ukrývat, celá tíha hospodářství visela na matce v pokročilém stadiu těhotenství. Když nesla jednoho dne na pole jídlo pro námezdní dělníky, přiběhl za ní chlapec s tím, že její dům zapálili ozbrojení muži. Hledali totiž jejího manžela a mysleli si, že z hořícího domu vyběhne. Jenže se ukrýval v horách a plameny v domě uvěznily nemohoucí tchyni a teprve dvouletou dceru Irinu. „*Když přiběhla, tak hořící dům byl obklíčený monarchofašisty. Máma trvala na tom, že nás z domu vytáhne, ale zakázali jí to. Očekávali, že tam bude tatínek, a jak z domu vyleze, že ho chytanou. Maminka jim řekla, ať ji zabijí, ale že si do domu pro dítě půjde. Naštěstí tam byl jeden Ital, který jim řekl, ať maminku pustí. Takže máma mě a babičku vytáhla a dům dohořel,*“ vypráví Irina Bulgurisová a dodává, že krátce poté její babička Cilka zemřela. „*Už toho na ni bylo moc,*“ dodává.

Rodina pak žila v provizorních podmínkách u příbuzných, kde o pár dní později zatkli stále ještě těhotnou maminku, dvouletou Irinu a dědečka, a s dalšími lidmi z Maniaki je odvedli v řetězech do věznice v blízkém městečku Kastoria. Několik dní je drželi v cele, než je propustili. Část zatčených ale prý odvezli do vězeňských komplexů na řeckých ostrovech. Krátce po propuštění se mamince 14. srpna 1945 narodila dcera, která dostala jméno po své zesnulé babičce.

Vesnici vypálili a lidé utekli

V roce 1946 znovu naplno vypukly bitvy mezi vojsky pravicově monarchistické vlády a vojsky Demokratické armády Řecka (DSE), jejichž základ tvořila komunistická ELAS. O rok později přešlo DSE k partyzánskému způsobu boje. Otec měl nejspíš v partyzánských složkách vysoké postavení, protože vláda na jeho dopadení vypsala vysokou odměnu. V jednotkách ELAS tehdy působily tisíce mužů a žen a podporovali je i obyvatelé Maniaki. Irini Bulgurisová vypráví, že postoj místních obyvatel částečně formoval její dědeček Andreas Tcapas, který měl v obci jako majetný hospodář vysoké postavení, a místní ho považovali za morální autoritu. „*Hodně četl. Přečetl Marxe, Lenina, takže toužil po svobodě. Lidí ve vesnici dával tak trochu dohromady.*“ Jenže právě kvůli podpoře partyzánů vesnici několikrát přepadly speciální jednotky vládních vojsk, aby našly ukryté partyzány. Během těchto zásahů prý několik obyvatel postříleli a část odvezli s sebou. Postupně také vypálili skoro všechny domy v obci.